

УДК 378.12.147.356

ОСОБЛИВОСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВИКЛАДАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ПРИКОРДОННОГО ВІДОМСТВА

Тушко Клавдія Юрїївна
М.Хмельницький

У представленій статті автор розглядає проблеми соціально-економічного компоненту професійної підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства. Здійснено узагальнений теоретичний аналіз наукової літератури із проблеми оптимізації навчального процесу. Здійснюється аналіз поняття "оптимізація навчального процесу". Виділено особливості суспільних навчальних дисциплін у вищій школі, а також виокремлено відповідні особливості у навчальному закладі прикордонного відомства.

Ключові слова: майбутні фахівці, оптимізація, суспільні науки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні соціально-економічні тенденції розвитку суспільства вимагають формування високопрофесійних фахівців будь-якого напрямку. Трансформаційні процеси в українському суспільстві торкнулись також і професійної підготовки майбутніх фахівців правоохоронних органів, зокрема прикордонного відомства. Суспільна практика потребує саме професійно компетентних офіцерів-прикордонників, які можуть здійснювати діагностичний, консультативний, організаційний, просвітницький, службовий та інші види роботи у професійній діяльності [1; 10].

У зв'язку із зазначеним вище перед сучасною освітньою парадигмою стоїть завдання сформулювати високо компетентних фахівців прикордонного відомства. Сучасні проблеми вищої освіти є багатоаспектними. Серед таких аспектів важливим є непостійність об'єктів суспільних наук у зв'язку із динамічним суспільним життям. Більшість суспільних наук, соціологія, політологія, економічна теорія, логіка, безпосередньо реагують на виклики суспільного розвитку. На сьогодні більш актуальною стає проблема методики викладання суспільних дисциплін у вищій школі, зокрема у вищій військовій школі, де згадані дисципліни не є профільними [4, 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Узагальнення результатів аналізу літератури з представленої проблеми, дозволило встановити, що її вивчали такі науковці: Л. Боголюбов, В. Дияк, В. Ніколко, В. Овсянніков, Л. Сумаркова, В. Тітов, О. Щербина та ін.. Питання щодо підвищення ефективності навчально-виховного процесу, його оптимізації та інтенсифікації були у центрі уваги таких науковців: А. Алексюка, В. Андрєєва, Ю.Бабанського Л.Занкова, А.Макаренка, П.Підкасистого, В.Лозова, В.Шаповаленка та ін. [1].

Метою статті є виклад результатів дослідження щодо визначення психолого-педагогічних особливостей оптимізації процесу викладання суспільних наук у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємною частиною педагогічного процесу є навчально-виховний процес, тому важливими завданнями є його оптимізація та інтенсифікація [11].

Сучасний етап розвитку науки уможливив теоретичне обґрунтування сутності оптимізації навчання на основі системного підходу [2].

Розвиток принципу системності пов'язаний із загаль-

ними принципами побудови системних об'єктів та визначенням їх властивостей, а також – із виділенням декількох аспектів системного підходу та спрямуванням відповідного аналізу:

- системно-елементним, що дає відповідь на запитання, з яких складових (елементів і компонентів) складається система;
- системно-структурним, який розкриває внутрішню організацію системи, способи взаємодії її елементів;
- системно-функціональним, що виявляє функції, які реалізує система та її компоненти;
- системно-інтегративним, який розкриває джерела, фактори збереження, удосконалення і розвитку системи;
- системно-процесуальним, що вказує на процеси (операції, процедури), які відбуваються у системі з метою збереження її цілісності, удосконалення і розвитку;
- системно-комунікаційним, який розкриває взаємозв'язок цієї системи з іншими як за горизонталлю, так і за вертикаллю;
- системно-історичним, який розглядає питання виникнення системи, етапи її розвитку й історичну перспективу [6, с.7].

Водночас, системний підхід передбачає дотримання таких умов:

- встановлення всіх складових елементів досліджуваного педагогічного процесу чи явища;
- вивчення зв'язків, залежностей кожного елементу від усіх інших, і на цій підставі визначення основних елементів із провідними зв'язками, відношеннями;
- побудова моделі, що характеризується трьома параметрами: організованістю, цілісністю та ієрархічністю;
- розкриття залежності встановленої системи від зовнішніх умов, оскільки тільки в такому разі система буде функціонувати;
- опис конкретного елементу у нерозривному цілому з цією системою, з описом його загальних і специфічних функцій усередині єдиного цілого;
- властивості досліджуваного процесу, явища впливають не лише із суми властивостей його елементів, а й з особливостей системи в цілому, самої структури системи [15, с.31–32].

На особливу увагу заслуговує думка В. Семиченка про те, що процедура виділення системи, визначення її складу (компонентного і елементного), структурних особливостей (ієрархії, способів зв'язку окремих складових, системоутворювального фактора) являє собою створення свого роду «теоретичного гештальта», який дає змогу у визначених межах, з певної позиції в обмежених параметрах відобразити властивості вихідного системного об'єкта. Така процедура є обов'язковим моментом відокремлення явища від фону, обмеження кола параметрів, що враховуються, розділення якостей об'єкта і його зв'язків з оточуючим середовищем на основні і другорядні формалізації, які становлять арсенал науки і реалізуються в явному або прихованому вигляді у будь-якому науковому дослідженні [13].

Враховуючи вищезначену термінологію та особливості системного підходу, в подальшому викладі **оптимізацією** є система засобів, що забезпечує: позитивні результати у навчанні (на рівні навчальних можливостей, що не є нижчи-

ми за вимоги державних стандартів); запобігання неуспішності суб'єктів навчального процесу; раціональні витрати часу представників науково-педагогічного складу [12].

Узагальнення результатів аналізу літератури з представленої проблеми дослідження дозволило встановити, що методика викладання суспільних дисциплін у вищій військовій школі є багаторівневою. В загальному, методика викладання – це наука, що має свою власну теоретичну та практичну складові, а також методологію. Деякі вчені вважають, що методика викладання певної дисципліни – це одночасно засоби, способи, організаційні форми та нормативні вимоги до викладацької діяльності [4].

Основними особливостями викладання суспільних дисциплін, що є непрофільними у вищих навчальних та вищих військових навчальних закладах є:

- забезпечення ідейної спрямованості дисципліни, що викладається (філософія, логіка, соціологія, культурологія, релігієзнавство, політологія, економічна теорія);
- поєднання пізнавальної та виховної функцій;
- високий науковий рівень інформативності матеріалу навчальних занять;
- доказовість та переконливість навчального матеріалу;
- поєднання інформативності та проблемності викладеного матеріалу;
- чіткість та логічність викладу навчальної інформації;
- активізація уваги тих, кого навчають;
- розвиток їх професійного мислення;
- ясність та чіткість мови викладу матеріалу;
- навчально-методичне забезпечення занять;
- активізація творчої діяльності тих, кого навчають [5, 14].

Представлені особливості викладання суспільних дисциплін у вищій освіті, не є остаточними, оскільки сучасні суспільні науки являють собою гігантську систему соціальних, філософських, економічних, політологічних тощо знань, дослідницьких технологій, методик, за допомогою яких вони охоплюють об'єктивну реальність, усі процеси та явища життя, а також його сфери [8].

Основними особливостями оптимізації процесу викладання суспільних наук у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства є:

- врахування специфіки реалізації основного підходу у навчально-виховному процесі (компетентнісного, кон-

текстного, діяльнісного, інтегративного тощо);

- врахування специфіки засобів контролю, активізації пізнавальної діяльності, закріплення отриманих знань тощо;
- ступінь володіння прийомами педагогічної майстерності;
- рівень володіння відповідною педагогічною технологією навчання;
- чіткість формулювання мети та завдань навчальної діяльності залежно від форми її організації;
- доцільність обраних методів навчання;
- підвищення ефективності зв'язку підготовки та професійної діяльності (взаємозв'язок теорії і практики);
- відповідний науковий рівень управління навчальним процесом;
- систематичний моніторинг навчальної діяльності з метою подальшого її коригування [14].

Таким чином, зазначені вище особливості викладання суспільних наук дозволяють оптимізувати процес навчання курсантів-прикордонників, дають можливість кожному курсанту виявити себе, сприяють покращенню взаємодії суб'єктів процесу навчання між собою та з навколишнім світом, що, в свою чергу, сприяє формуванню високого рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Висновки. Отже, результати проведеного теоретичного дослідження свідчать про те, що теоретичний підхід щодо оптимізації викладання суспільних наук у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства поєднує методологічні, дидактичні, психологічні, організаційні та методичні аспекти, що, в свою чергу, дає можливість якісно підвищити рівень викладання згаданих суспільних наук.

Перспективи подальших досліджень. Виділені у статті особливості оптимізації викладання суспільних наук у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства є мінімальним, оскільки процес оптимізації може передбачати зміни будь-якої складової дидактичної системи: мета навчання, методи та засоби навчання, результат діяльності, діагностика та контроль результатів навчання, організація навчального процесу. Зазначені питання можуть бути підґрунтям для подальших наукових розвідок у представленій проблемі.

Література та джерела

1. Актуальные проблемы преподавания и изучения социально-гуманитарных дисциплин в высшей школе: опыт и новации. Сб. науч. тр. – Воронеж, 1994. – 183 с.
2. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский. – М.: Высш. шк, 1980. – 268 с.
3. Блауберг И.В. Целостность и системность / И.В. Блауберг // Системные исследования : ежегодник. – М., 1977. – С.5-28
4. Боголюбов Л. Изучение социально-гуманитарных дисциплин как необходимое условие формирования у учащихся гражданской культуры // Социально-политический журнал – 1997. – № 3. – С.104-119
5. Загвязинский В.И. Дидактика высшей школы / В.И. Загвязинский. – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.
6. Кожевников В. Оптимізація навчальної діяльності // Рідна школа. – 1995. – № 2-3.
7. Методика преподавания общественных наук в высшей школе / под ред. Л.Н.Боголюбова. – М.: Просвещение, 2000.
8. Николко В.Н. Об одной модели многоуровневой системы логического образования в Украине // Логіка та багаторівнева система освіти: Методологія та методика викладання: Міжнародна наукова конференція: Матеріали доповідей та виступів. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – С.94-96
9. Овсянников В. К новой парадигме социально-гуманитарных наук // Alma mater. – 1997. – № 2. – С.18-25
10. Про вищу освіту : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2984 – III // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. - № 29. – Ст. 134. – Зі змінами; ост. ред. 19 січ. 2010 р.
11. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З.Н.Курлянд, Е.І.Хмелюк, А.В.Семенова [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
12. Пидкасистый П.И. Педагогика : учеб. пособие для студентов пед. ВУЗов и пед. колледжей / П.И.Пидкасистый. – М. : Пед. о-во России, 1998. – 640 с.
13. Семиченко В. Системно-структурне моделювання складних об'єктів у психолого-педагогічних дослідженнях / В.Семиченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. – верес. – С.26-30
14. Сумаркова Л.М. Логіка в юридичному вищому закладі освіти // Проблеми викладання логіки і дисциплін логічного циклу: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 13 – 14 травня 2004 року. – К.: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2003.

– С.103-104

15. Хазова Л. Подходы к организации преподавания социально-гуманитарных дисциплин в негуманитарных вузах // Социально-политический журнал – 1997. – N 3. – С.81-90

В представленной статье автор рассматривает проблемы социально-экономического компонента профессиональной подготовки будущих специалистов пограничного ведомства. Проведен обобщенный теоретический анализ научной литературы по проблеме оптимизации учебного процесса. Проведен анализ понятия "оптимизация учебного процесса". Выделены особенности общественных учебных дисциплин в высшей школе, а также - соответствующие особенности в учебном заведении пограничного ведомства.

Ключевые слова: будущие специалисты, оптимизация, общественные науки.

In the article the author examines the problems of socio-economic component of the training of future specialists border agency. The generalization of the theoretical analysis of the scientific literature on the problem of optimization of the training process has been done. An analysis of the concept of "optimization of the educational process" has been conducted. The features of social disciplines in higher education, and - relevant features in the school's border agency have been mentioned.

Key words: future professionals, optimization, social sciences.

УДК 378.02:372.8

РОЗВИТОК ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ЗАКОНІВ АВСТРО-УГОРЩИНИ

Фізеші Октавія Йосипівна
м.Мукачеве

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку початкових шкіл на Закарпатті в другій половині XVIII – початку XX століття у світлі нормативно-правових документів. Увага акцентується на таких важливих освітніх документах, як Закон «Ratio edukationis» (1777р.), Закон XXXVIII Йозефа Етвеша (1868р.), Закон XXVII Аппоні (1907р.) та ін., які мали вплив на поширення початкових шкіл, визначали зміст початкової освіти та регламентували роботу вчителів початкових шкіл. Особлива увага звертається на законодавче забезпечення здійснення рідномовної освіти представникам різних національностей, які проживали на території Австро-Угорщини.

Ключові слова: початкова школа, Австро-Угорщина, освітні закони.

Актуальність теми дослідження та ступінь її вивчення в педагогічній літературі. Сучасний розвиток та реформування вітчизняної освітньої системи загалом та початкової школи зокрема неможливі без врахування тенденцій розвитку освіти в минулому. В першу чергу, це є об'єктивною необхідністю, що дозволяє використовувати найкращі здобутки минулого в контексті запобігання помилок в майбутньому. Аналіз історико-педагогічних досліджень дає підстави стверджувати, що різноманітні аспекти освітніх проблем, розвитку теорії та практики навчання в закладах освіти другої половини XIX – початку XXI століття знайшли відображення в працях науковців: Л.Березівської, Л.Бондар, В.Василенка, Т.Васьковича, Л.Вовк, М.Гриценка, Н.Дем'яненко, П.Дроб'язка, М.Євтуха, І.Зайченка, В.Кузя, В.Липинського, М.Лисенка, Д.Мазохи, Н.Побірченко, О.Сухомлинської, Б.Ступарика та ін. Їхні дослідження мають узагальнюючий характер, де в комплексі розкриваються проблеми освітньої політики, загального шкільництва, розбудови національної освіти, ідеї української національної школи, оригінальність і самобутність української концепції та моделі загальної освіти, діяльність педагогів та громадських діячів. Історія розвитку освіти на Закарпатті знайшла відображення у наукових розвідках М.В.Гомонная, І.Гранчака, Д.Данилюка, А.Ігната, В.Керечанина, М.Кляп,

М.Кухти, М.Маляр, Р.Магочія, П.Ходанича, Д.Худанича та ін.

Освітня система є чутливою до суспільно-політичних та соціально-економічних змін, які відбуваються в Україні. Особливо це стосується тих регіонів нашої держави, де проживає велика кількість представників різних національностей. Тому, основна **мета публікації** – проаналізувати вплив Законів про освіту, прийнятих Австро-Угорським урядом упродовж другої половини XVIII – початку XX століття, на розвиток початкових шкіл Закарпаття, реалізації державної освітньої політики в багатонаціональній державі.

Основний зміст статті. Розвиток початкової школи Закарпаття у другій половині XIX на початку XX століття ознаменовані інтенсивним реформуванням. Так, до 1848 р. в угорських католицьких школах дійсним був Закон, виданий у 1777р. Марією-Терезією під назвою «Ratio edukationis totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Tomus I. Vindobonae. Typis Joan.Thom.Nob. de Trattern. MDCCCLXXVII». Автором цієї концептуальної законодавчої моделі виступив Йозеф Урмені, а також Даніель Трестянтський. Суть його полягала в тому, що народна освіта, яка до того часу відносилася до компетенції церкви, вперше переходить у відомство держави й поширюється це на всі гілки освіти: університети, академії, гімназії, народні школи. Управління освітою належить монархії, проте в Угорщині, Словенії керівництво належить місцевим радам, у Хорватії – канцеляріям.

У 1806 році виходить друга редакція цього Закону під назвою «Ratio publicae totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Budae. Typis et sumtibus regiae Universitas Hungariae. 1806». Цей варіант Закону, передає керівництво початковими школами у відомство управління гімназій, яких на території монархії було шість. Народні школи поділялися на сільські, містечкові, міські. При міських школах одночасно діяли й вчительські училища.

У цьому Законі окремо йдеться про навчання дівчат. Зокрема, дівчата з простого населення можуть пройти виховання в душі релігійних та моральних цінностей, вивчати